EFTERKRISPROGRAMMET

Texthäfte för mobiliserande idédebatt

under coronakrisen

S-STUDENTER
SOCIALDEMOKRATISKA STUDENTFÖRBUNDET
ABF
ARBETARNAS BILDNINGSFÖRBUND

INLEDNING

Coronakrisen har lärt oss mycket och fortsätter att lära oss varje dag. Bristerna i vår välfärd har uppdagats, liksom hur skört vårt ekonomiska system är och hur snabbt stater blir protektionistiska istället för solidariska. Vi har också sett vilken kraft och vilja till omställning som finns. Reformer som för bara ett år sen sågs som omöjliga har blivit verkliga, om än tillfälligt.

Vi behöver rusta samhället bättre för kommande kriser. Vi behöver dra lärdomar om den tid vi nu genomlever. Vi behöver ta det här tillfället att formulera politiska idéer för framtiden. Nu är en tidpunkt då vi har möjlighet att omforma samhället och världen för mer jämlikhet och mer hållbarhet.

Det här är ett studiecirkelmaterial riktat till S-studenters klubbar framtaget i samarbete med ABF. Syftet med studiecirkeln är att klubbarna, utifrån de diskussioner och förslag som uppstår under cirkelns gång, ska skicka in inspel till Socialdemokratiska studentförbundets kommande Efterkrisprogram. Med Efterkrisprogram menas ett politiskt ideologiskt program som beskriver den socialdemokratiska studentrörelsens ambitioner för samhället 2030, samhället 10 år efter coronakrisen.

Cirkeln består av tre träffar och fem texter. Till varje träff finns förslag på diskussionsfrågor och övningar. Efter sista träffen är målet att klubben ska ha konkreta inspel att skicka in.

Tillsammans i cirkeln väljer ni hur många gånger ni vill ses och vilka frågor ni vill diskutera. Utse en cirkelledare som ansvarar för att fördela ordet jämt bland deltagarna. Använd detta texthäfte som inläsning inför diskussionerna. För att en studiecirkel ska räknas i formell mening (det vill säga kunna rapporteras till ABF och beviljas statsbidrag) måste ni ses minst tre gånger, men det finns inget som hindrar er att träffas fler gånger.

TEXT 1: VÄLFÄRDEN

Författare: Mari Huupponen

När coronaviruset svepte in i början av 2020 drogs Sverige med i den värsta kris som drabbat landet på många decennier. Sveriges beredskap att möta en omfattande epidemi var inte hög. Det fanns problem med lagerhållning och beredskap. Sjukvården hade bantats och fragmentiserats under flera år. Trygghetssystemen urholkats. Decennier av nedskärningar hade lett till osäkra anställningsvillkor, bristande kontinuitet, otillräcklig kompetens, sunkiga driftsformer och andra problem på landets äldreboenden. Vård- och omsorgspersonalen var så slutkörd att de fick PTSD-symptom. Ändå var krisens konsekvenser inte någon jätteöverraskning. Att stärka välfärdsstaten hade bara inte funnits på den politiska agendan.

Det finns en stark uppslutning bakom vår välfärdsmodell i Sverige. Tittar man på SOM-institutets data ser man att stödet för en välfärdsstat länge hade varit stabilt. Från 1993 och framåt - i 30 år - har en majoritet svenskar motsatt sig en minskning av offentlig sektor. Ungefär lika länge har resurserna minskat och välfärdsmodellen urholkats. Klyftan mellan folkets värderingar och politikens verklighet nådde kanske sin topp med januariöverenskommelsen, som blev till för att omfördela och administrera partiernas minsta gemensamma nämnare, nämligen en situation där vi väljer att titta bort och inte göra något åt de uppenbara problem som finns, för att det kostar pengar och prestige.

1930-talskrisen gjorde det politiskt möjligt att driva igenom många av de sociala reformer som byggde välfärdslandet Sverige. Hundra år senare påbörjade Coronakrisen en likadan gemensam reflektion och samhällsbygge. “[I]ntressena tenderar att löpa samman och konflikter mellan värderingar att försvinna i en situation som upplevs som kris”, skrev Alva och Gunnar Myrdal på 30-talet, men de kanske också förutsåg 2020-talet lite grann.

Ta ansvar

De två enskilt största hoten mot välfärdsstatens legitimitet är underfinansieringen och marknadsstyrningen. Den viktigaste lärdomen från pandemin har varit att vi måste ha en stark välfärd som går att styra utifrån de lagar och principer vi har gemensamt kommit överens om. Istället fick vi under krisen lyssna på hundratals kommunala, regionala och privata aktörer och politiker som skyllde ifrån sig: “Vi måste klara budgeten.” ”Vi följde ju bara reglerna”, ”Vi hade inte det uppdraget”. Alla som medverkar i ett välfärdssystem måste ha som uppdrag att göra det rätta i varje situation. Vinst som incitament äventyrar aktörernas förutsättningar att göra rätt.

Erfarenheterna från senare decenniers prövning av marknadsmodeller i den offentliga välfärden visar att marknadifiering inte resulterar i ökad effektivitet eller lägre utgifter. Vissa av förändringarna har tvärtom varit kostnadsdrivande. Utan tydliga gränser försvåras ansvarsfördelning och ansvarsutkrävande och urholkas kvaliteten och legitimiteten för en generell välfärd.

2030 har vi förstått att välfärden inte bara ska vara gemensamt finansierad utan också gemensamt styrd. Det kräver att de folkvalda politikerna ges möjlighet att ta större ansvar för välfärden, och givetvis att politikerna tar detta ansvar.

Omfördela

Politiken har de senaste decennierna gynnat de som redan har. Reformer av de sociala skyddsnäten har gjort att många på botten av samhällsstegen fått det allt tuffare. Det har gjort vårt samhälle sårbart i kristider och fått klyftorna att öka. Sänkt ersättning i arbetslöshetsförsäkringen, stramare tidsgränser i sjukförsäkringen och att inkomsttaken för ersättningarna inte är tillräckligt höga eller indexerade gör att försäkringssystemen urholkats. Gapet har därför blivit större mellan dem som kan leva på sina arbets- och kapitalinkomster och andra som behöver stöd för att klara sin försörjning.

Finansiera

En generell välfärd av hög kvalité bygger på en hållbar finansiering, ett högt skatteuttag. Den långvariga urholkningen av resurser, klyftorna mellan stad och land och den demografiska utvecklingen riskerar annars att ta den generella välfärden från svenska folket. En grundläggande förutsättning för en generell välfärd är att de tjänster som tillhandahålls är goda nog för alla. Avsaknaden av resurser, och därmed den kroniska underbemanningen, är det enskilt största hotet mot kvaliteten i välfärden. Välfärdens underfinansiering är dumsnålhet som gör det svårt att förebygga samhällsproblem genom att till exempel investera i tidiga livets villkor eller en jämlik skola av hög kvalitet. Ifall kvaliteten inte håller måttet finns det en stor risk att medel- och överklassens incitament att vara med och finansiera en generell välfärd urholkas. Annars får vi en farlig situation där de som har råd köper sin välfärd och de andra får lita till sina anhöriga.

TEXT 2: OMVÄRLDEN

Författare: Monika Arvidsson

Fram mot 2030 finns några utmaningar som är särskilt viktiga för politiken att bemöta på internationell nivå: balansen mellan kapital och arbete som följd av den sk globaliseringen, beskuren demokrati, ojämlikhet i inkomst och livschanser, samt gemensamt ansvar för klimat och miljö.

Inom loppet av en relativt kort tid har rörligheten på kapital och finansialiseringen av ekonomin ökat dramatiskt och påverkat dynamiken inom internationell ekonomi. För att få en effektiv omfördelning av resurser dit de behövs, behöver det ekonomiska flödet vara öppet och utbytet mellan länder fungera smidigt. Samtidigt har kortsiktiga investeringar med krav på hög avkastning i ökad grad blivit ett sätt att disciplinera både politiken och arbetskraften. Idag finns företag vars ekonomiska makt är likvärdiga med staters och en del av dessa "byter" investeringar mot fördelar i form av skatterabatter eller avkall på arbetsvillkor. Problemet med att privat kapital driver samhällen framför sig mäts i demokratiska förluster.

Politiken har makten över de verktyg som kan nyttjas att forma de ramverk vi vill se. På internationell nivå krävs ett komplicerat samspel för att kunna reglera det internationellt rörliga kapitalet i syfte att skapa mer hållbara förutsättningar för jämlika villkor och samhällsbyggandet.

- Hur kan vi skapa förutsättningar för än bättre internationellt samarbete i syfte att begränsa inflytandet från privat kapital till förmån för större utrymme för starka samhällen?

På flera håll i världen har demokratin tryckts tillbaka av populistiska och nationalistiska strömningar och regimer. Historien visar oss att människor på ett generellt plan får det allt bättre, men ändå uttrycker många missnöje med tillvaron och politikens leverans. Brasilien, Indien, Kina, Ungern, Polen, Ryssland och USA är några exempel på länder där utvecklingen på demokratins område är bekymmersam. Dessa länder påverkar omvärlden negativt på olika sätt: genom att totalitära regimer tar för sig medan andra lutar sig tillbaka istället för

att värna mänskliga rättigheter och rättsstatliga principer; genom att motsätta sig gemensamma insatser för klimat och miljö med följdverkningar både för global uppvärmning och att tillgången till hälsosam miljö fortsatt har en klassdimension; genom att utnyttja utrymmet i demokratiska samarbetsorgan och för egen vinning blockera beslut som syftar till fred och frihet från förtryck.

- På vilket sätt (resurser och verktyg) kan vi stärka den demokratiska utvecklingen via internationell samverkan? Hur jobbar vi bäst inom EU respektive global nivå?

Ökad ojämlikhet är troligen en stor del av förklaringen till ökad populism. För även om du själv har det bättre ställt än tidigare generationer, uppstår klyftor mellan nutida grupper som utgör referensramen. Att trycka tillbaka ojämlika livsvillkor är arbetarrörelsens bästa chans till en progressiv framtid. Genom jämlika möjligheter till utbildning, sjuk- och hälsovård och etablering på arbetsmarknaden, stärks människors förmåga till försörjning, omställning i tider av förändring samt demokratisk delaktighet. Jämlikhet gynnar inte bara ekonomisk tillväxt utan även också känslan av delaktighet, politisk stabilitet och tilltron till samhällets funktion.

På internationell nivå handlar samarbete för ökad jämlikhet om att upprätthålla konkurrens på lika och schyssta villkor. Företag kan jämföra och ersätta arbetstagare med varandra och omlokalisera verksamhet på ett sätt som maximerar vinsterna. Det är delvis ett rationellt sätt att uppnå effektiv allokering. Men arbetskraft är inte en vara som alla andra, och ur både social och samhällsekonomisk synvinkel är det viktigt att villkoren på arbetsmarknaden är hållbara och att länder inte konkurrerar via underbudskonkurrens.

- Vilka verktyg kan utvecklas och förstärkas för att få en sund konkurrens mellan länder? Finns det några faktorer som Socialdemokratin särskilt bör fokusera på?

Grön omställning är något av det viktigaste vi kan ägna oss åt. Inom den internationella fackföreningsrörelsen uttrycks läget som att ”det finns inga jobb på en död planet”. Vi måste ställa om mot hållbara förutsättningar för jordens resurser. För att kunna få fart och effektivitet i detta måste så många som möjligt inse allvaret och vara med på strategin. Klimatförnekelse är ett bekymmer men legitimitet för omställning avgörs också av människors sociala villkor. Många känner oro för sin försörjning inför stora förändringar; tillgången till vidareutbildning och omskolning, tillsammans med solida trygghetssystem är därför en nyckel. Genom att skydda människors trygghet och tillgång till ny kompetens, inte minst digital anpassning och kunskap, möjliggörs inte bara en benägenhet att vara med på omställning utan även en förmåga att stå konkurrenskraftig när nya typer av jobb uppstår som konsekvens av omställning mot en klimat- och miljövänlig ekonomi. Här finns en stor potential för politiken att samverka med fack och arbetsgivare för att trygga omställning och ekonomisk effektivitet.

- Hur kan politiken verka för att överbrygga glappet mellan å ena sidan nationalstatens ansvar för sina medborgares trygghet och möjligheter till omställning, och å andra sidan det globala behovet och ansvaret för att säkra hållbara förutsättningar för miljö och klimat?

Även om det är svårt, är framgångar i internationell samverkan långt ifrån omöjligt! Processer som t ex FNs Milleniummål, Agenda 2030, New Global Deal, Parismålen och EUs sociala dimension, visar att det går att jobba mot ambitiösa mål på internationell nivå i syfte att förbättra människors livsvillkor.

Makten över normer kan innehas av både ekonomiska och politiska stormakter likväl som progressiva tankar. Tanken har inga gränser och i takt med ökad tillgänglighet till uppkoppling har idéutbytet blivit snabbare och enklare. En politik för demokratiska rättigheter, jämlikhet och ansvarstagande för bättre klimat och miljö färdas snabbt. Detta innebär ett mycket komplext landskap för den som effektivt vill verka i en viss riktning – men också en fantastik möjlighet att samla och förena goda krafter för förändring och utveckling mot den typ av världsordning vi vill se.

TEXT 3: MILJÖN

Författare: Kajsa Borgnäs

Inom alla politikområden, men särskilt inom klimat- och miljöpolitiken, är framtidsspaningar oerhört svåra. Klimatpolitiska förutsägelser måste ta hänsyn till extremt osäkra klimatologiska, geologiska och potentiellt disruptiva politiska och sociala förändringar och återkopplingsmekanismer, vilka vi idag enbart med största svårighet kan föreställa oss. Klimatpolitiken är dessutom speciell på det sätt att det inte räcker med att blicka några år eller ett decennium in i framtiden: beslut vi fattar idag har på grund av eftersläpningar i jord-, havs- och atmosfärsystem direkta effekter på världen om 30, 50 och 100 år. Trots svårigheten att förutspå framtiden, och trots att framtidsspaningar ofta känns pinsamt utopiska eller dystopiska, är det politikens uppgift att försöka definiera både möjliga och önskvärda utvecklingsvägar, för att på så sätt minska risken för realiserandet av dystopin och öka chansen för ett realiserande av något av alla möjliga *best-case* scenarier.

Inom de kommande tio åren kommer klimat- och miljöpolitiken att präglas av tre aspekter: 1) en växande industriell och teknisk konkurrens mellan världens stormakter inom gröna teknikområden, 2) växande behov av internationell koordination på hela miljöområdet, och 3) växande sociala och politiska spänningar kring omställningens kostnader.

1. USA och Kina befinner sig redan idag på teknisk kollisionskurs med varandra. Kina har genom sina industripolitiska strategier ”Made-in-China-2025”, ”Belt-and-Road-Initiative” och ”Internet+” tagit sikte på att bli världens främsta producent och exportör av gröna framtidstekniker. Till dessa hör batteriproduktion, elbilar, grön vätgas, artificiell intelligens, modern atomkraft och biokemi. Kina är ett av de länder i världen som genom förändringar i den asiatiska sommarmonsunen kommer att drabbas allra värst (av torka) i ett varmare klimat – därför har Kina som (ännu outtalat) mål att snabbt ställa om till ett hållbart samhälle. Risken är här stor att EU och Sverige inte hänger med i de allt snabbare tekniska svängarna. Initiativ som ”Green Deal”, de nyligen beslutade europeiska

vätgas- och industristrategierna liksom EU:s nya taxonomi för gröna investeringar är bra, men det är oerhört viktigt att dessa också kopplas till konkreta finansieringsstrategier för hållbar omställning och grön industriell produktion i hela Europa. Enbart genom ett koordinerat finansiellt, politiskt och industriellt samarbete har Sverige och EU en chans att behålla sin plats i den globala förädlingskedjan och lyckas ställa om till ett hållbart välståndssamhälle.

2. Parallellt med de växande internationella politiska spänningarna växer också behovet av global koordination på hela miljö- och klimatområdet. Det rör inte bara frågor som minskade utsläpp, återplantering av skog och koordinering av grön teknikutveckling utan också andra akuta frågor som skyddande av odlingsbar mark, motverkad artutrotning och minskad försurning av haven. Dessutom måste anpassningskostnaderna för fattiga länder fördelas mer rättvist, liksom rättigheter och ansvar för klimat- och miljöflyktingar få en klarlagd rättslig kontext. Här har inget enskilt land resurser att gå fram på egen hand, utan global koordination är nödvändig. Inom de kommande tio åren bör etablerade institutioner som EU, IMF, WTO, Världsbanken, G20 och FN fokussera starkare på sina hållbarhetsrelaterade uppdrag. Förmodligen behövs nya institutioner för avstämning och koordinering. Det är oerhört viktigt att de olika utsläppshandelssystemen i världen sammanlänkas med varandra och vi inom de kommande tio till 15 åren får ett mer eller mindre globalt harmoniserat koldioxidpris.

3. Omställning är dyrt, men icke-aktivitet kommer att vara ännu dyrare. Klimatpolitikens kostnader fördelas fortfarande mycket skevt, till nackdel för de fattigare skikten nationellt och internationellt. Den fundamentala orättvisan att de som bidrar minst till klimatuppvärmningen ofta drabbas hårdast av dess konsekvenser kommer att leda till oerhörda politiska spänningar i världen, om hållbar omställning inte också kopplas ihop med rättvis omställning. För EU:s och Sveriges del innerbär det att hållbarhetspolitiken måste kopplas tydligare samman med rättvise-, fördelnings- och välfärdsfrågor. Exempelvis för de (fossilbaserade)

sektorer som fasas ut måste det finnas omskolningsprogram och arbetsförsäkringar för de anställda. Grön infrastruktur måste byggas ut lika snabbt i landsbygdsområden som i storstäder – för att minimera den växande konflikten mellan stad och land. De växande omställningskostnaderna måste betalas efter förmåga, dvs. över skattesedeln i ett mer progressivt skattesystem (varför inte en ny omställningsskatt för de mest förmögna?).

Socialdemokratin var en av de drivande krafterna i uppbyggnaden av välstånds- och välfärdssamhället under 1900-talet. 2000-talet kommer att präglas av hållbar ombyggnad av detta samhälle. Arbetarrörelsen måste således göra hållbarheten till en central del av sitt kärnprojekt. Här kommer människans och rörelsens hela kraft att behöva sättas in: för nya tekniska och politiska ideer, nya smarta regleringssystem, och framför allt, mod. Ansvaret ligger på alla politiska generationer. Men det är den nya, uppväxande generationen inom Socialdemokratin som kommer att under 2030-, 40- och 50-talen vara central i realiserandet av ett hållbart, jämlikt välståndssamhälle.

TEXT 4: KULTUREN

Författare: Nils Forsén

Mina föräldrar var arbetslösa under min uppväxt. Men sysselsatta. Under många år levde de framförallt av A-kassa, vilket var ganska vanligt bland kulturarbetare innan Reinfeldt blev statsminister. Vissa betraktade det som en slags konstnärslön. Det gjorde ju att de kunde skapa konst, trots att budget och lön saknades.

Nu är tiderna annorlunda. När coronakrisen kom, så förlorade en enorm mängd kulturarbetare sin inkomst i ett enda slag. Hade coronakrisen kommit för ett par decennier sedan hade fallet inte varit lika långt, A-kassan fanns ju alltid att räkna med.

Numera tillhör kulturarbetarna F-skattsproletariatet. Och de som inte får några kulturjobb eller stipendier får vackert finna sig i att hitta ett brödjobb. Att vara kulturarbetare på tjugotalet innebär en ständig kamp för överlevnad.

Till råga på detta försvinner lokalerna och kulturens infrastruktur vittrar bort. Undertecknad sitter i styrelsen för en fri teater i Stockholm. Vi håller till i en källarlokal i innerstaden, som vi hyr av en bostadsrättsförening. Det ständiga hotet om chockhöjd hyra vilar alltid som en mörk skugga över teaterns verksamhet. Kulturlokal efter kulturlokal tvingas lägga ner just för att man inte har råd att betala hyran.

Teatern kontaktar bidragsgivaren Stockholms kommun och undrar om vi kan få mer pengar ifall hyran höjs. Vi får blankt nej. Kommunen kan inte ge hyreskompensation som hamnar direkt i fickorna på en privat bostadsrättsförening – det skulle strida mot kommunens regler. Som om verksamheten hade så mycket annat till val än att hyra av en bostadsrättsförening, i en stad där utförsäljningarna av allmännyttan har kulminerat. I den rävsaxen är det svårt att få en budget att gå ihop.

I den desperata jakten på offentliga medel försöker många få stöd för kultur för barn och unga. Där finns det nämligen en del pengar. Förr fanns det kultursekreterare i Stockholm – handläggare i regionen som bestämde vilka kulturaktiviteter olika skolor skulle ta del av. Men kultursekreterarna avskaffades i valfrihetens namn. Nu ska varje skola själv bestämma vilka föreställningar och dylikt de vill köpa in. En barnteatergrupp, till exempel, måste alltså höra av sig till varje enskild skola och sälja sin föreställning till lärare. Hur övertygar man en lärare? Man anpassar konsten efter läroplanen.

För att få kulturstöd försöker man också anpassa sin ansökan efter rådande ideologisk hegemoni i den offentliga sektorn. Man lägger sig till med det man tror att handläggarna i kommun, region och stat vill höra. Ofta resulterar det i ansökningar för projekt som vill ”undersöka” det ena eller det andra ur ett ”normkritiskt perspektiv”.

Rådande ideologisk hegemoni i den offentliga sektorn förändras i takt med att nya politiker och tjänstemän ersätter gamla. Sölvesborg har till exempel beslutat sig för att inte köpa in någon ”utmanande samtidskonst”. Rolf Hans Berg (SD), fritids- och kulturnämndens ordförande i Sölvesborg, anser vidare att biblioteket inte längre bör visa barnteater på arabiska.

Hegemonin förändras också när röster tystnar. Runt om i landet, i skuggan av storstädernas kulturinstitutioner, skapas kulturlivet av ideellt arbete. Samhällelig kulturinfrastruktur – från länsteatrarnas resurser till lokaltidningar med kultursidor – retirerar från landets periferi. Utanför storstäderna är offentligt finansierad kultur ovanligare och kulturlivet mer beroende av ideella kulturföreningar. Föreningar som, i likhet med så många organisationer, krymper i takt med att föreningslivsengagemanget bland unga sinar. Hembygdsgården och den lokala riksteaterföreningen hålls vid liv så länge människor engagerar sig i dessa folkrörelser – annars dör de ju ut.

Också arbetarrörelsen har dött ut som kulturrörelse. Tidskrifterna och dagstidningarna läggs ner. Det sker dramatiska nedskärningar på Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek. De kulturbidrag som finns är små och

pliktskyldiga. ABF är visserligen livsviktigt för många kulturarbetare, både professionella och amatörer, men arbetarrörelsen i stort tycks inte se det som en prioriterad uppgift att lyfta fram kulturella uttryck från underklassens djupa kreativa mylla.

Under tiotalet växte en kulturrörelse fram under epitetet *Ortens bästa poet*, som organisationen Förenade Förorter stod bakom. Det blev en poesitävling som spreds över landet och samlade tusentals unga förortsbor. En ny generation poeter ställde sig i rampljuset inför en oerhört entusiastisk publik. Initiativet kom inte från någon byråkrat. Inte tillåtelsen heller.

Ortens bästa poet etablerade efter hand samarbeten med institutionsteatrar och fick monetärt stöd från offentlig sektor. Men motståndet var ändå stort. Dels blev publiken överfallna av polisen vid upprepade tillfällen. (Vilken vit medelklasspublik har någonsin upplevt något sådant på väg till en poesikväll?) Dels fick de inte tillräckligt mycket kulturbidrag för att kunna finansiera den populära och alltjämt växande verksamheten. *Ortens bästa poet* blev 2018 tvungna att lägga ner sin verksamhet, på grund av den stora resursbristen.

Kulturlivet är en kamp för överlevnad. Ofta med läpparna precis över vattenytan. Det är synd på alla viktiga röster under ytan. De som drunknar.

Nils Forsén, *socialistisk skribent och scenkonstnär*

TEXT 5: EKONOMIN

Författare: Ola Pettersson

Traditionellt har arbetarrörelsens mål för den ekonomiska politiken varit full sysselsättning (vid hög sysselsättningsgrad), hög tillväxt och jämn inkomstfördelning. Relativt andra länder kan Sverige anses hyggligt framgångsrika på alla dessa områden. Jämfört med våra historiska ambitioner måste de senaste 30 åren ses som ett misslyckande när det gäller full sysselsättning och jämn inkomstfördelning.

Vi beböver därför ställa oss ett antal frågor. Är dessa mål fortsatt viktiga? Behöver de revideras? Står dessa mål i konflikt med varandra? Behöver vi fler mål för den ekonomiska politiken, eller kanske färre?

Tillväxt

Tillväxt är ökningen av värdet på ett lands produktion, mätt som BNP. Vi inser nog alla att det är ett mycket oprecist mått på mänskligt framåtskridande. Ändå kan vi säga att hög tillväxt - allt annat lika - är något gott. Större produktionsförmåga innebär större möjligheter till både offentlig och privat konsumtion. Men allt annat är sällan lika. Framtidens tillväxt måste vara hållbar. Framför allt måste vi bryta sambandet mellan tillväxt och koldioxidutsläpp. Eller som det står i LO-ekonomernas manifest (från 2008): “En restriktion för att på lång sikt nå den ekonomiska politikens mål är att resursutnyttjandet är ekologiskt hållbart.” På global nivå är hög tillväxt en nödvändighet för att fler människor ska kunna leva värdiga liv, utan att begränsas av förnedrande materiella omständigheter.

Full sysselsättning

Full sysselsättning innebär att alla som kan och vill arbeta har ett arbete. Vi bör sträva mot full sysselsättning eftersom ett arbete innebär möjlighet till social gemenskap, självförverkligande och egen försörjning. Många av de saker vi sätter högst i livet är förknippade med ett arbete.

Sverige har EUs högsta sysselsättningsgrad. Det betyder att en större andel av den arbetsföra befolkningen arbetar än i andra länder. Samtidigt har vi en hög

arbetslöshet - drygt nio procent i skrivande stund. Det beror delvis på corona-krisen, men också på att vi aldrig, sedan den ekonomiska krisen på 90-talet, lyckats pressa ner arbetslösheten lägre än 6 procent.

Sverige har alltså inte varit nära full sysselsättning någon gång de senaste trettio åren. Vad det beror på är inte helt lätt att svara på. De gånger arbetslösheten har varit relativt låg har olika ekonomiska kriser slagit till: IT-krisen 2001, finanskrisen 2008 och corona-krisen 2020. Men det handlar också om de mål och institutioner som finns för den ekonomiska politiken i Sverige. Vi bör därför ifrågasätta om full sysselsättning har varit ett viktigt mål för någon regering sedan 1990.

Under 2000-talet har den politiska debatten om arbetslösheten handlat om att öka sysselsättningen genom lägre löner, lägre marginalskatter och försämrade välfärdssystem. Bristande vilja och förmåga hos individer har varit den dominerande förklaringsmodellen till arbetslösheten.

Socialdemokratins verktyg för full sysselsättning brukade vara aktiv ekonomisk politik, utbildning och arbetsmarknadspolitik. Dessa verktyg har byggt på att arbetslöshet ses som ett samhälleligt problem och ansvar. Under en period har dessa verktyg ansetts ineffektiva och daterade. Möjligen står de nu inför en renässans.

Samtidigt: lösningar som har fungerat i en tid behöver inte fungera i en annan. Sverige har förändrats sedan 1960-talet. Kapitalmarknaderna är avreglerade. Penningpolitiken har blivit “självständig”. Finanspolitiken styrs av ramverk, både inhemska och på EU-nivå. Stora andelar av varje årskull har inte en fullgången gymnasieutbildning, trots att det är ett krav på stora delar av arbetsmarknaden. Många flyktinginvandrare har kort eller ingen utbildning.

Jämn inkomstfördelning

Sverige är inte längre ett särskilt jämlikt land. Sverige var länge det mest jämlika landet inom OECD, men ligger nu på nionde plats. De svenska inkomsterna är

fortfarande mer jämlikt fördelade än genomsnittet för länderna i OECD, men alla nordiska länder och flera länder i Kontinentaleuropa, däribland Tjeckien och Belgien, har i dag mindre inkomstskillnader än Sverige.

Stora rörelser har skett i både toppen och botten av inkomstfördelningen. Förändringarna i inkomstfördelningen är endast i liten grad ett resultat av svårpåverkade globala trender, så som globalisering och automatisering. Stor invandring har haft viss betydelse. Men framför allt beror det på en lång rad beslut i riksdagen.

Sverige har stöpts om till ett skatteparadis för rika. Arvs- och gåvoskatten har tagits bort, likaså förmögenhetsskatten. Fastighetsskatten har blivit regressiv. Beskattningen för ägare till fåmansbolag har blivit extremt gynnsam.

Även skillnaden mellan låginkomsttagare och personer i mitten av inkomstfördelningen har ökat. Ersättningarna vid arbetslöshet och sjukdom har skurits ned dels genom aktiva politiska beslut, dels eftersom de inte räknats upp i samma takt som löner och andra inkomster har ökat.

Jobbskatteavdragen har bidragit till en relativ inkomstförsvagning för dem som har försäkringsersättningar av olika slag. Slutligen har förändringar i systemen och förändringar på arbetsmarknaden gjort att många arbetslösa och sjuka i dag inte alls omfattas av arbetslöshets- och sjukförsäkringarna.

Samtidigt har ökningen av löneskillnaderna varit förhållandevis begränsad och de svenska löneskillnaderna är, i en internationell jämförelse, fortfarande små. Det är möjligt att den fortfarande starka fackföreningsrörelsen i Sverige är en anledning till att löneskillnaderna ökat mindre än i många andra länder.